

prof. dr hab. Edmund Kizik
Instytut Historii
Zakład Historii Nowożytnej

Historia Polski XVI-XVIII w. (wykład)

1. Polska 2 poł. XV – pocz. XIX w. problem cezury badawczej.
- 2-3. Polska na tle tzw. „kryzysu” gospodarki i społeczeństwa średniowiecznej Europy. Początki społeczeństwa "nowożytnego".
4. Społeczeństwo Rzeczypospolitej (demografia, narodowości, mobilność wewnętrzna, szlachta-mieszczaństwo-chłopi).
5. Ustrój polityczny (struktury władzy politycznej).
6. Ustrój prawny (źródła prawa, partykularyzm prawny, rodzaje prawa: prawo karne, prawo rzeczowe; egzekucja prawa).
7. Społeczeństwo i religia (katolicy-protestanci-prawosławni-Żydzi i inni).
8. Polska spichlerzem Europy – mit i realia gospodarcze XVI –XVIII w.
9. Poglądy gospodarcze: pieniądz i kredyt; podatki i wydatki
10. Mentalność rządzących (sarmatyzm - potrzeba mitu)
11. Auto- i heterostereotypy Polaków w XVII-XVIII w.
12. Szlachcic o chłopie. Życie codzienne na wsi polskiej w XVII-XVIII w.
13. Świat na wspak. Literatura sowiżrzalska w Polsce nowożytnej.

Literatura wymagana na egzaminie z historii powszechnej XVI-XVIII w.

Studentów obowiązują wiadomości z

1. obowiązkowych podręczników
2. wybranego zestawu lektur

A. Podręczniki obowiązkowe:

- a. *Historia Sejmu polskiego*, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego, Warszawa 1984, s. 5-61 (J. Bardach); s. 114-216 (A. Sucheni-Grabowska).
- b. *Dzieje gospodarcze Polski do roku 1939*, Warszawa 1988, s. 135-225.
- c. Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski, *Historia państwa i prawa Polski, t. II od połowy XV wieku do r. 1795*, Warszawa 1966,
- d. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, część druga, s. 321-588.

Lektury (zestawy do wyboru - opracowania syntetyczne, monografie a-d oraz źródło)

zestaw 1:

- a. A. Wyczański, *Wieś polskiego odrodzenia*, Warszawa 1969.
- b. W. Czapliński, *O Polsce siedemnastowiecznej. Problemy i sprawy*, Warszawa 1966.
- c. A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785-1870 na tle europejskim*, Warszawa 1988, s. 37-60; Z. Guldon, *Źródła i metody szacunków liczebności ludności żydowskiej w Polsce w XVI-XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1986, 2, s. 249-263.

d. *Przełom wieków XVI i XVII w literaturze i kulturze polskiej*, red. B. Otwinowska, J. Pelc, Wrocław 1984 (artykuły J. Pelca, J. Tazbira, A. Mączaka, J. S. Pasierba, J. Kowalczyka).

zestaw 2:

- a. I. Lewandowski, *Rzymska i rzymsko-sarmacka genealogia rodów szlacheckich w niektórych herbarzach staropolskich*, [w:] *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i metody badawcze*, pod red. J. Topolskiego, Łódź 1981, s. 227-249.
- b. P. Buchwald-Pelcowa, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997.
- c. A. Wyczański, *Uwarstwienie społeczne w Polsce XVI wieku. Studia*, Warszawa 1977.
- d. A. Karpiński, *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych...*, Warszawa 2000, rozdz. 3.

zestaw 3:

- a. J. Topolski, *Gospodarka polska a europejska w XVI-XVIII wieku*, Poznań 1977.
- b. M. Korolko, *Klejnot swobodnego sumienia. Polemika wokół konfederacji warszawskiej w latach 1573-1658*, Warszawa 1974, s. 34-109.
- c. S. Cynarski, *Kilka uwag w sprawie sarmatyzmu w Polsce w początkach XVII wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, 140, Prace Historyczne, 17, 1966, s. 117-132.
- d. K. Górski, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków 1986, s. 72-268.

zestaw 4:

- a. W. Kriegseisen, *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991.
 - b. A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785-1870 na tle europejskim*, Warszawa 1988, s. 37-60.
 - c. A.F. Grabski, *Myśl historyczna polskiego Oświecenia*, Warszawa 1976, s. 15-55.
 - d. W. Tomkiewicz, *Aktualizm i aktualizacja w malarstwie polskim XVII wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 13, 1950, 2/3, s. 5-46.
-

prof. dr hab. Edmund Kizik

historia Polski XVI-XVIII w. – społeczeństwo- gospodarka – prawo – religia – sztuka/ ćwiczenia;
konsultacje w godzinach dyżuru, Instytut Historii pok. 20.60, piątek 11.30 – 13.00.

tematyka ćwiczeń i zestaw lektur na semestr zimowy roku akademickiego 2008/2009

- konstrukcja zajęć jest oparta na kryterium rzeczowo-chronologicznym; w czasie ćwiczeń nacisk kładzie się na problematykę:

- a. dziejów społeczno-gospodarczych,
- b. społecznej historii prawa,
- c. społecznej historii sztuki,
- d. dziejów wyznaniowych,
- e. kultury życia codziennego.

Zróznicowanie problematyki pociąga za sobą konieczność prezentacji źródeł heterogenicznych, których powstanie następowało w odmiennych okolicznościach i były wytworami różnych instytucji. Istotną jest wskazywanie źródeł, które wykorzystują historycy innych dyscyplin historycznych (historycy prawa, sztuki, literatury) i kształtowanie umiejętności korelowania tych dokumentów w warsztacie historyka czasów nowożytnych XV/XVI – pocz. XIX w; dlatego obok pisanych (o charakterze ekonomicznym, literackich) powoływane są źródła ikonograficzne i badane przez historyków kultury materialnej.

W problematyce ćwiczeń pominięto zagadnienia związane bezpośrednio z historią polityczną, która stanowi oś konstrukcji podręczników akademickich i wchodzi w skład lektur przygotowujących do egzaminu.

Podstawą otrzymania wpisu do indeksu, poza uczestnictwem w zajęciach (wszystkie nieobecności – niezależnie od powodu – podlegają indywidualnemu zaliczeniu), jest:

1. *złożenie pracy semestralnej (analiza, wybranego samodzielnie przez studenta, źródła z epoki), oraz*
2. *uzyskanie pozytywnego wyniku w pisemnym „kolokwium”.*

Uwaga: do kolokwium mogą przystąpić osoby, które uczestniczyły we wszystkich zajęciach (lub w terminie zaliczyły nieobecności) oraz złożyły pracę semestralną.

Przykłady tematów pisemnych prac zaliczeniowych:

- *przyczyny kryzysu późnośredniowiecznej gospodarki i społeczeństwa.*
- *zmiany w położeniu stanu szlacheckiego (mieszczańskiego, duchownego) w Polsce w na przełomie XV i XVI w.*
- *rola pieniądza i kredytu w Polsce w XVI-XVIII w. (na wybranych przykładach).*
- *zmiany w społeczno-prawnym i ekonomicznym położeniu stanu duchownego w Polsce i na Litwie w XVI w.*
- *rola katolicyzmu w polityce polskiej w XVII wieku*
- *porównaj modelowe kierunki zmian w położeniu społecznym chłopów w Anglii, Niderlandach i w Rzeczpospolitej.*
- *związki sztuki z propagandą religijną w XVI-XVII w.*
- *nowoczesne formy obrotu towarowo-pięiężnego w XVIII w.*
- *cechy administracji państwa prowadzącego politykę merkantylistyczną.*

- *związki prawa z religią w XV-XVII w.*
- *społeczne skutki Reformacji w Rzeczypospolitej.*
- *rola Żydów w gospodarce Rzeczypospolitej XV-XVIII w.*
- *rola Gdańska w gospodarce polskiej od poł. XV – XVIII w.*

I-III. „Kryzys” gospodarki i społeczeństwa średniowiecznej Europy Środkowej Początki społeczeństwa "nowożytnego".

I. Zagadnienia teoretyczne (modele i syntezy)

- J. Topolski, *Narodziny kapitalizmu w Europie XIV-XVII w.*, Warszawa 1987 (wyd. 2), s. 57-78; 93-140.
J. Topolski, *Gospodarka polska a europejska w XVI-XVIII wieku*, Poznań 1977, s. 71-124.
A. Mączak, w: *Dzieje gospodarcze Polski do roku 1939*, Warszawa 1988, s. 135-225.

II. praktyka badawcza: analiza źródeł do dziejów wsi i folwarku

- źródło: *Inwentarz starostwa grudziądzkiego z roku 1603, oraz rejestr dochodów z lata 1601-1603*, wyd. S. Cackowski, Grudziądz 1965, s. 24-27 (kserokopia załączona do spisu lektur);
źródło: *Źródła do dziejów Ekonomii Malborskiej*, t. II, wyd. W. Hejnosz i J. Gronowski, Toruń 1960 s. 131-134 (kserokopia załączona do spisu lektur);
źródło: *Instrukcje gospodarcze dla dóbr magnackich i szlacheckich z XVII – XIX wieku*, t. II, wyd. B. Baranowski, J. Bartyś, T. Sobczak, Wrocław 1963, s. 12-18 (kserokopia załączona do spisu lektur);
źródło: J. Pelc, *Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lwów 1937, s. 64-69 (kserokopia załączona do spisu lektur).

III. Elementy myśli gospodarczej (pieniądz i ceny)

- źródło: J. Grodwagner, *Discurs o cenie pieniędzy*, [w:] *Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku*, Wybór pism, wyb. J. Górski, E. Lipiński, Warszawa 1958, s. 331-347.
J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1980, s. 131-156.
źródło: J. Pelc, *Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lwów 1937, s. 64-69 (kserokopia załączona).

IV. Prawo administracyjne i karne

- R. Łaszewski, *Prawo karne w dobrach biskupstwa chełmińskiego w pierwszej połowie XVIII wieku*, [w:] *Studia Culmensia Historico-Juridica*, t. 2, pod red. Z. Zdrójkowskiego, Toruń 1988, s. 365-432.
W. Maisel, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa –Poznań 1982, s. 108-152.

źródło – wilkierz dla wsi starostwa gniewskiego z 1676 r. w: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 11, Kraków 1938, s. 151-160 (kserokopia załączona do spisu lektur)

źródło – wilkierz dla wsi klasztoru oliwskiego z 1616 r. w: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 11, Kraków 1938, s. 67-76 (kserokopia załączona do spisu lektur).

B. Groicki, *Artykuły prawa majdeburskiego. Postępek sądów około karania na gardle. Ustawa placej u sądów*, Warszawa 1954.

V. Procesy o czary

źródło: Z. Guldon, *Proces czarownicy we wsi Staniszewo w 1695 r.*, *Studia z Dziejów Kościoła Katolickiego*, 2, 1962, 1, s. 150-161.

B. Baranowski, *Procesy czarownic w Polsce w XVII i XVIII wieku*, Łódź 1952;
tegoż, *W kregu upiorów i wilkołaków*, Łódź 1981.

M. Pielaszek, *Procesy czarownic w Polsce w XVI-XVIII w. Nowe aspekty. Na marginesie pracy B. Baranowskiego*, „*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*”, 42, 1998.

VI. Myśl polityczna - demokracja szlachecka (parlamentaryzm)

Historia Sejmu polskiego, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego, Warszawa 1984, s. 5-61 (J. Bardach); s. 114-216 (A. Sucheni-Grabowska).

W. Kriegseisen, *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991, s. 15-48.

źródło: samodzielnie wybrana konstytucja sejmowa z *Volumina Legum* (dostępne w czytelni Wydziału).

VII. Myśl polityczna - Ideologia sarmatyzmu

I. Lewandowski, *Rzymska i rzymsko-sarmacka genealogia rodów szlacheckich w niektórych herbarzach staropolskich*, [w:] *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i metody badawcze*, pod red. J. Topolskiego, Łódź 1981, s. 227-249.

S. Cynarski, *Kilka uwag w sprawie sarmatyzmu w Polsce w początkach XVII wieku*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 140, *Prace Historyczne*, 17, 1966, s. 117-132.

A.F. Grabski, *Myśl historyczna polskiego Oświecenia*, Warszawa 1976, s. 15-55.

J. Tazbir, *Stosunek do obcych w dobie baroku*, [w:] *Swojskość i cudzoziemszczyzna w dziejach kultury polskiej*, Warszawa 1973, s. 80-112.

VIII. Kwestie wyznaniowe (Reformacja w Polsce)

W. Budka, *Przejawy reformacji na Mazowszu w latach 1548-1572* (do druku przygotował W. Urban), „*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*”, 30, 1985, s. 143-177.

M. Korolko, *Klejnot swobodnego sumienia. Polemika wokół konfederacji warszawskiej w latach 1573-1658*, Warszawa 1974, s. 34-109.

IX. Kwestie wyznaniowe (Kontrrreformacja)

M. Kosman, *Protestanci i kontrreformacja. Z dziejów tolerancji w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1978, s. 70-97, tekst źródłowy: aneks, s. 137-162.

J. Tazbir, *Zagłada ariańskiej stolicy*, [w:] tegoż, *Arianie i katolicy*, Warszawa 1971, s. 7-45 (toż: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 8, 1961).

źródło: *Testament luterski* (1623), *Anatomia Martynusa Lutra* (1619), [w:] Z. Nowak, *Kontrrreformacyjna satyra obyczajowa w Polsce XVII wieku*, Gdańsk 1968, s. 346-378.

T. Chrzanowski, „*Typus Ecclesiae*” – *Hozjańska alegoria Kościoła*, [w:] *Sztuka Pobrzeża Bałtyku*, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, listopad 1976, Warszawa 1978, s. 275-299; oraz aneks źródłowy S. Reszka, *Objaśnienie...*, s. 300-308.

X. Kwestia żydowska w Polsce.

A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785-1870 na tle europejskim*, Warszawa 1988, s. 37-60.

Z. Guldon, *Źródła i metody szacunków liczebności ludności żydowskiej w Polsce w XVI-XVIII wieku*, „*Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*”, 1986, 2, s. 249-263.

S. Salmonowicz, *Niemiecki erudyta W. E. Tenzel w wyrok Trybunału Koronnego z 1598 r. Przyczynek do dziejów procesów o tak zwane mordy rytualne w dawnej Polsce*, „*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*”, 33, 1988.

źródło: potwierdzenia przywilejów żydowskich (1765), [w:] M. Horn, *Regestry i dokumentów i ekscerpty z Metryki Koronnej do historii Żydów w Polsce 1697-1795*, t. II, cz.1, s. 7-30 s. (s. 7-13 jako kserokopia załączona do spisu lektur)

XI. Sztuka jako źródło historyczne do dziejów Rzeczypospolitej w XVII-XVIII w.

Sztuka i Reformacja

źródło *Teoretycy, pisarze i artyści o sztuce 1500-1600*, wyb. J. Białostocki, Warszawa 1985, s. 108-132 (Zagadnienia sztuki w pismach reformatorów).

S. Michalski, *Protestanci a sztuka. Spór o obrazy w Europie nowożytnej*, Warszawa 1989, s. 13-79.

XII. Realizm i alegoria w sztuce polskiej XVII-XVIII w.

W. Tomkiewicz, *Aktualizm i aktualizacja w malarstwie polskim XVII wieku*, „*Biuletyn Historii Sztuki*”, 13, 1950, 2/3, s. 5-46.

W. Tomkiewicz, *Alegoria handlu gdańskiego Izaaka van dem Blocke*, „*Biuletyn Historii Sztuki*”, 14, 1954, 4, s. 404-419.
